

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

MODELS OF SOCIAL POLITICS IN THE CONTEKST OF EUROINTEGRATION CHOICE OF UKRAINE

Шимко О.В.,

*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри філософії та соціально-політичних наук
Донбаської державної машинобудівної академії*

Кваша О.П.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії та соціально-політичних наук
Донбаської державної машинобудівної академії*

У статті розглядаються моделі соціальної політики різних країн Європи, їх переваги та недоліки. Окреслюються основні проблеми у соціальному захисті українського населення та можливі шляхи їх подолання. Наголошується на необхідності європейської інтеграції України, та зазначаються напрями, у яких вона має рухатися для досягнення поставленої мети. Це достатньо складні та амбітні плани, які неможливо здійснити без стійкої політичної волі та планомірної, цілеспрямованої політики уряду. Євроінтеграційні намагання України, для кращої, більш швидкої та безпроблемної їх реалізації, мають ґрунтуватися та спиратися на тривалий і складний європейський та світовий досвід. Поняття «європейська соціальна модель» використовувати не зовсім коректно, оскільки в системі економічного управління Євросоюзу деякі питання політики вирішуються на національному рівні, інші – на рівні ЄС. Важливим показником дієвості моделі соціальної політики та її позитивного впливу на добробут населення є обсяг ВВП на душу населення, який в Україні зменшився за п'ять років на 26%.

Скандинавська модель соціальної політики є найбільш соціально орієнтованою, на яку слід спиратися під час розробки власної моделі. Необхідним є створення громадського дискурсу із соціальних проблем та шляхів їх вирішення, це може допомогти стати їм зрештою більш результативними та прозорими. Україні, для того щоб наблизитись до рівня соціально орієнтованої країни, необхідно зробити ряд важливих, системних перетворень у всіх галузях, зокрема у соціальній. Необхідно здійснювати заходи щодо скорочення суттєвого розриву рівня життя населення з країнами Європи; продовжувати реформувати систему охорони здоров'я, планомірно впроваджуючи медичне страхування; здійснювати якісні перетворення у системі освіти, наближуючи її до стандартів Болонського процесу; заохочувати населення до вирішення демографічної проблеми; стимулювати створення стабільного, перспективного середнього класу.

Ключові слова: соціальна політика, євроінтеграція, Україна, соціальний захист, соціальні послуги, модель соціальної політики, соціальна інфраструктура, Європейський Союз, добробут.

The models of social politics in the different countries of Europe, their advantage and defects are examined in the article. Basic problems in social defence of the Ukrainian population and possible ways of their overcoming are outlined. The necessity of European integration of Ukraine and directions in that she must move for the achievement of the put aim are marked. It is difficult enough and ambitious plans that it is impossible to carry out without proof political will and systematic, purposeful politics of government. Eurointegration attempts of Ukraine, for the best, more ambulance and their trouble-free realization, must be founded and lean against the protracted and difficult європейський and world experience. To use a concept "European social model" not really correctly, as in the system of economic management of European Union some questions of politics decide at national level, other at the level of European Union. By the important index of effectiveness of model of social politics and her positive influence on welfare of population there is a volume of gross domestic product per capita, that in Ukraine diminished for five years on 26%.

The Scandinavian model of social politics is most socially oriented on that it follows to lean at development of own model. A necessity is creation of public discussions from social problems and ways of their decision, it can help to become to them in the end more effective and transparent. To Ukraine, in an order to get around the level of the socially oriented country, it is necessary to do the row of the important, system converting into all industries, in particular in social. It is necessary to carry out events on reduction of substantial break as a standard of living of population with the countries of Europe; to continue to reform the system of health protection, systematic inculcating medical insurance; to carry out the quality converting into the system of education, approaching her to the standards of Bologna process; to encourage a population to the decision of demographic problem; to stimulate creation stable, perspective middle class.

Key words: social politics, eurointegration, Ukraine, social defence, social services, model of social politics, social infrastructure, European Union, welfare.

Постановка проблеми. Європейський вибір України сьогодні вже ні у кого не викликає сумнівів та заперечень. Європейська інтеграція є обов'язковим чинником успішної реалізації зовнішньої, економічної, соціальної, екологічної, культурної та інших видів політики. Що своєю чергою надасть нашій державі певного високого статусу та важливої ролі у світовому

співтоваристві. Проте для реалізації цього необхідно перейти до відкритого демократичного суспільства з розвиненою ринковою економікою, провести значні політичні та економічні зміни, а також суттєво підвищити соціальні стандарти життя. Це достатньо складні та амбітні плани, які неможливо здійснити без стійкої політичної волі та планомірної, цілеспрямованої політики уряду.

Останнім часом проблемі євроінтеграційного вибору України присвячено багато наукових публікацій, які висвітлюють проблему з різних боків. Зокрема, А. Нагірняк, Л.А. Підпригора та Л.В. Ярова [1; 3; 5] звертаються до розгляду питань соціально-економічного складника євроінтеграційної політики України. М.М. Садовенко та І. Колосовська [2; 6] розглядають соціальну політику у європейських країнах з усіма недоліками та перевагами. Проте ця проблема є постійно актуальною, такою, що швидко змінюється та потребує уваги дослідників в усіх деталях.

Мета статті – проаналізувати наявні моделі соціальної політики у Європейському Союзі, виділити основні їх переваги, проаналізувати стан соціальної політики в Україні та виокремити можливі шляхи її покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграційний вибір України має щонайменше три аспекти: правовий, економічний та політичний. Для України ці аспекти мають особливе значення. Правовий аспект – це збереження суверенітету та державності. Економічний – розвиток країни та добробут народу. Політичний – забезпечення цивілізаційного майбутнього українського суспільства. Інтеграція передбачає істотні внутрішні перетворення згідно з прийнятими інтеграційною спільнотою стандартами. Найбільш складні проблеми є в соціально-економічній сфері [1, с. 138].

Євроінтеграційні намагання України, для кращої, більш швидкої та безпроблемної їх реалізації, мають ґрунтуватися та спиратися на тривалий і складний європейський та світовий досвід. Особливо важливими є соціальні орієнтири, на яких базується соціальна політика Євросоюзу, зокрема добробут населення, соціальний захист та соціальні стандарти життя. Зрозуміло, що сліпо та бездумно копіювати досвід найуспішніших країн світу зовсім не потрібно. Треба враховувати особливості власної економіки, політичного устрою, менталітету населення, історичних особливостей та багатьох інших чинників, щоб уникнути згубних впливів неадекватної соціальної моделі, яка не відповідає місцевим особливостям. Треба пам'ятати про унікальність та неповторність кожної країни, її історичного шляху і діяти відповідно до цього шляху та дуже відповідально. Також не слід ідеалізувати все, що відбувається у європейських країнах. Необхідно враховувати не тільки переваги, а й звертати увагу на

недоліки, яких там теж багато навіть сьогодні: приплив мігрантів збільшив навантаження на соціальну сферу; постійно зростає кількість пенсіонерів, яка вже перевищила кількість працездатного населення; велика кількість безробітних, особливо серед молоді; збільшення податкового тягаря, що змушує багатьох приховувати податки; політична та соціальна нестабільність тощо. До того ж Європейський Союз перманентно переживає економічні кризи, має проблеми із збереженням національної, культурної та релігійної ідентичності через надмірний наплив мігрантів, які не бажають поступатися своїми власними традиціями та релігіями і намагаються зробити їх домінуючими.

Попри те, що між членами ЄС існують розбіжності у баченні як сутності, мети та напрямів соціальної політики, так і її змісту, переважна більшість з них декларують прагнення змінити національні соціальні моделі відповідно до моделі, яка отримала назву «європейська соціальна модель». Таким чином, декларуючи єдину соціальну модель, європейські уряди мають на меті досягти суттєвого покращення добробуту і підвищення рівня економічного розвитку Союзу загалом і кожної держави-члена зокрема, сприяти зайнятості, поліпшенню умов життя і праці, підтримати високий рівень соціальної захищеності, освіти та соціального діалогу. Але поняття «європейська соціальна модель» використовувати не зовсім коректно, оскільки в системі економічного управління Євросоюзу деякі питання політики вирішуються на національному рівні, інші – на рівні ЄС. Вирішення більшості проблем у сфері зайнятості, працевлаштування та реформування соціальної політики здійснюється на рівні держав – членів ЄС, а не на рівні Євросоюзу. Тому насправді існують різні соціальні європейські моделі, з різними особливостями та різною ефективністю [2, с. 83].

У ЄС загалом домінують наступні соціальні моделі: англосаксонська, континентальна, південно-європейська та скандинавська.

Англосаксонська модель соціальної політики здебільшого притаманна Великій Британії та Ірландії і характеризується залишковим принципом надання соціальних послуг та фінансування малозабезпечених верств населення. Держава тут взагалі мало втручається у розподіл та перерозподіл доходів, надаючи зовсім незначні соціальні гарантії, віддаючи перевагу небюджетному фінансуванню соціальних програм. Передбачається, що громадяни мають рівні соціальні гарантії, повинні самі шукати собі роботу та забезпечувати свої родини, таким чином держава стимулює громадян не ставати державними утриманцями, а проявляти соціальну активність.

Континентальна модель характерна для Австрії, Бельгії, Німеччини, Франції, Швейцарії

та виділяється пріоритетністю соціального забезпечення родин, а не окремих осіб, високим рівнем витрат держави на соціальну сферу та високим рівнем соціального страхування. Тут також використовуються адресні соціальні програми, залучення приватного сектору до формування страхових фондів та виправдання майнової нерівності.

Південно-європейська соціальна модель розповсюджена в Греції, Італії, Іспанії, Португалії та передбачає орієнтацію на соціально незахищені верстви населення, адресний характер допомоги, нейтральне ставлення до соціальної нерівності. Фінансування соціальних програм відбувається в основному за рахунок приватного капіталу та громадських організацій, а рівень соціального захисту достатньо низький.

Скандинавська модель існує у Данії, Норвегії, Фінляндії, Швеції, Ісландії та характеризується дуже високими видатками на соціальні потреби населення, надаванням різним його верствам однакових прав та умов. Держава негативно ставиться до різкої соціальної диференціації, запобігаючи цьому системою прогресивного оподаткування. Фінансується соціальна політика в основному за рахунок держави, заохочуючи діяльність численних благодійних організацій. Присутнє обов'язкове солідарне соціальне та добровільне медичне страхування.

Серед скандинавських країн, які створили на своєму терені скандинавську модель соціально-економічної системи, найяскравіше її репрезентує Швеція. Шведську модель економіки класифікують як варіант «суспільства загального процвітання». Тут сформована розподільно-інституціональна модель соціальної політики, яка забезпечує загальну доступність державних соціальних програм. Завдяки такій соціальній політиці населення отримує значну частину благ і послуг від держави, минаючи ринок. Населення забезпечується діючими гарантіями соціального страхування, доступними різними видами

медичного обслуговування і освіти. Кожен член суспільства має реальне і матеріально підкріплене право на споживання високоякісних суспільних благ. У зв'язку з цим продукція приватного сектора соціального страхування, медичного обслуговування і освіти користується незначним попитом [3, с. 44].

Отже, як ми бачимо, скандинавська модель соціальної політики є найбільш соціально орієнтованою, спрямованою на підтримку усіх верств населення та, що дуже важливо зокрема для України, фінансується в основному за рахунок держави, не перекладаючи цей безумовно тяжкий фінансовий тягар на приватний сектор. Але не слід забувати про високий рівень податків, характерний для цих країн, з яких, власне, і формується соціальний бюджет. Тому ця модель є найкращою, але поки що неможливою для впровадження в нашій державі, бо вимагає високого рівня самосвідомості більшості населення, громадянського запиту на соціальну справедливість, мінімізації індивідуалістичної моралі та високої податкової культури бізнесу, які в українському суспільстві ще не сформувалися.

Важливим показником дієвості моделі соціальної політики та її позитивного впливу на добробут населення є обсяг ВВП на душу населення. Порівняймо його у різних європейських країнах та Україні протягом останніх років у таблиці 1.

Як ми бачимо з таблиці, майже усі наведені європейські країни продемонстрували зростання обсягу ВВП на душу населення за розглянуті п'ять років, за винятком Франції, яка пережила політичну та економічну кризу, масові протести, тому і презентувала не зростання, а зменшення на 0,2%. Найбільше зростання відбулося у відносно нових членів ЄС – Естонії, Латвії, Болгарії – на 20–25%. Старі члени продемонстрували невисоку, але функціональну стабільність на рівні 3–4%. А от Україна, на жаль, дуже погано пережила соціально-економічну та політичну кризу,

Таблиця 1

Обсяг ВВП на душу населення за 2013–2018 рр. [4]

Країна	Обсяг ВВП у 2013 р., \$	Обсяг ВВП у 2018 р., \$	Темпи зростання, %
Люксембург	110573	114234	3,3
Данія	57999	60692	4,6
Австрія	49256	51509	4,5
Нідерланди	47651	53106	11,4
Німеччина	43952	48264	9,8
Франція	42991	42878	-0,2
Італія	33909	34260	1,03
Іспанія	29409	30697	4,3
Чехія	18868	22850	21,1
Естонія	18127	22989	26,8
Латвія	14924	18031	20,8
Болгарія	7411	9267	25,04
Україна	4024	2963	-26,3

війну та постійну зону нестабільності у своїх межах, тому продемонструвала величезний мінусовий показник у більше, ніж 26%. Отже, можна зробити висновок, що діюча соціально-економічна політика не є ефективною, вона руйнівна як для економіки, так і для добробуту населення, і її треба негайно переглядати, скориставшись позитивним досвідом найближчих, більш успішних, сусідів. Причому нам більше у нагоді стався би досвід саме успішних за останній час Естонії, Латвії та Болгарії, і не лише тому, що вони мають найкращі показники зростання ВВП на душу населення, а й тому, що вони також стартували з тоталітарного минулого, мали такі самі недоліки у соціальній, економічній та політичній сферах та змогли досягти успіху.

Ще один важливий момент полягає у тому, як відмічає дослідниця Л.В. Ярова, що представники практично всіх провідних політичних партій, чисельні експерти здебільшого висловлюються про пріоритетні моделі соціальної політики України, дають розгорнуті оцінки ходу реформ в соціальній сфері. При цьому відчувається певний дефіцит залучання самого суспільства в осмислення і обговорення соціальних пріоритетів, які б повною мірою відповідали очікуванням і потребам різних груп населення. З суспільством нечасто обговорюються шляхи реалізації соціальних реформ, їх можлива ефективність та неефективність. Складається враження, що ця тема дискусії міцно приватизована чиновництвом, роль якого залишається в Україні дуже суттєвою [5, с. 13]. Тому доцільним, на наш погляд, є винесення обговорення цієї проблеми на загальний розсуд і широке народне обговорення. Саме створення громадського дискурсу із соціальних проблем та шляхів їх вирішення може допомогти стати їм зрештою більш результативними та прозорими. Важливим є також не тільки аспект обговорення і прийняття певних рішень, а й обов'язкове втілення цих рішень у життя владними інституціями і подальший контроль за виконанням з боку громадянського суспільства.

У цьому сенсі достатньо показовим є досвід сусідської Польщі, де підготовка відповідного законодавства і розробка довготермінових програм у соціальній сфері здійснюється органами державного управління, хоча до цього залучаються і неурядові інституції. З іншого боку, вважається, що бюрократичні інститути державного сектору не є настільки успішними в ситуаціях, які вимагають швидкої адаптації до різних умов, а також наданні соціальних послуг різним групам населення, насамперед у наданні тимчасових послуг чи здійсненні недовготривалих проєктів. Тому цим займаються неурядові організації, які ефективно виконують такі завдання. Сьогодні у Польщі розвивається і третій, корпоративний

сектор, метою якого є отримання прибутку від надання соціальних послуг. Різні центри для підтримки соціально незахищених громадян створюються саме неурядовими інституціями, що співпрацюють з органами місцевої влади в питаннях надання соціальної допомоги таким громадянам [6, с. 155–156].

Витрати на соціальний захист у Європейському Союзі не є монолітними, а мають поділ на групи, пріоритетність забезпечення яких визначається у кожній державі додатково залежно від потреб. Так, є витрати на охорону здоров'я та допомогу непрацездатним, на випадок хвороби, інвалідності; соціальний захист людей похилого віку, пенсійне забезпечення та реабілітація; соціальна допомога родинам з дітьми у разі втрати годувальника, відпустка по догляду за дітьми, виплати самотнім батькам; допомога безробітним; соціальна допомога малозабезпеченим.

У цьому питанні, як ми бачимо, Україна мало чим відрізняється від країн Європи, маючи приблизно такий самий набір випадків соціальної допомоги. Змінювати або розширювати його немає потреби, необхідно лише оптимізувати виплати, зробити сам механізм надання соціальної допомоги більш дієвим та адресним, зменшити перелік соціальних виплат. Не зайвим було б ретельно проаналізувати результативність соціальних пілг та відмовитись від тих, які не мають значного соціального ефекту. Також значні результати дає широке залучання недержавних громадських, благодійних організацій у роботи системи соціального захисту, надання більших повноважень місцевим громадам та владі, які знайомі з реальним станом соціального сектору. Можна звернутися до європейського досвіду недержавного соціального страхування або, хоча б на перехідному етапі, до змішаної системи, обов'язково надавши державні гарантії.

Натепер ми маємо світ, який швидко змінюється, і це містить певні труднощі у галузі впровадження довгострокових соціальних програм, а саме такі програми дають тривалий, стійкий позитивний результат. Проте мінливість зовнішніх та внутрішніх обставин може бути позитивним чинником, якщо уряд та різноманітні державні і недержавні організації проявлять гнучкість у прийнятті важливих, потрібних рішень у сфері соціального захисту та їх впровадженні, здатність підлаштовуватись під сьогоденну ситуацію. Намагаючись інтегруватись до європейського життя, ми маємо інтегруватись і до складнощів та протиріч цього життя, бути мобільними та приймати рішення, адекватні ситуації, а не ті, які здаються правильними окремим чиновникам. Особливо це стосується сфери зайнятості та допомоги біженцям та переселенцям. Будь-яка нерівність – гендерна, вікова, расова, освітня тощо – може призвести

до зростання нерівності соціальної, збільшення числа маргіналів, безробітних і зрештою призведе до нестабільної та небезпечної політичної та економічної ситуації.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, ми бачимо, що Україні, для того щоб наблизитись до рівня соціально орієнтованої країни, необхідно зробити ряд важливих, системних перетворень у всіх галузях, зокрема у соціальній. Необхідно здійснювати заходи щодо скорочення суттєвого розриву рівня життя населення з країнами Європи; продовжувати реформувати систему охорони здоров'я, планомірно впроваджуючи медичне

страхування; здійснювати якісні перетворення у системі освіти, наближуючи її до стандартів Болонського процесу; заохочувати населення до вирішення демографічної проблеми; стимулювати створення стабільного, перспективного середнього класу.

Безумовно, європейські стандарти життя населення зокрема та соціальної політики загалом – це ті пріоритети, які треба намагатись втілити у життя найближчим часом, особливо у контексті євроінтеграції. Проте ця проблема є дуже складною, багатокомпонентною та потребує подальшого вивчення, особливо у зв'язку з мінливим зовнішніми та внутрішніми обставинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нагірняк А. Соціально-економічний аспект євроінтеграції України. *Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Національний університет «Львівська політехніка» [та інші]. Львів : Сорока, 2015. С. 137–142.
2. Садовенко М.М. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики та перспективи. *Економічний аналіз*. Т. 27. № 1. Тернопіль, 2017. С. 80–90.
3. Підпригора Л.А. Соціальна політика держави як чинник прискорення євроінтеграційних процесів. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право*. Випуск 27. 2015. С. 41–48.
4. Таблиця складена за даними електронного ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Ярова Л.В. Соціальна політика як чинник забезпечення європейської інтеграції України : автореф. дис... доктора політ. наук. Одеса, 2011. 21 с.
6. Колосовська І. Сучасні підходи у реформуванні соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери. Ефективність державного управління. *Збірник наукових праць ЛПІДУ НАДУ / за заг. ред. член-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева*. Львів: ЛПІДУ НАДУ, 2015. Вип.43. С.152–158.